

Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Философски факултет, Катедра „Европеистика“

Калин Томов

Развитие на дигиталния вътрешен пазар на ЕС

АВТОРЕФЕРАТ

На дисертация за присъждане на образователна и научна степен доктор по научна специалност 05.11.03 политически науки (европеистика - икономически изследвания на ЕС)

Научен ръководител: Проф. д-р Ингрид Шикова

София, 2016 г.

Дисертационният труд е в обем от 376 страници и включва увод, четири глави, заключение, библиография и приложения.

Библиографията включва 203 използвани източника, от които 96 на български език и 107 на английски език.

Ключови думи: вътрешен пазар, дигитализация, конкурентоспособност, Европейски съюз, публични политики

СЪДЪРЖАНИЕ:

ГЛАВА I. КОНЦЕPTУАЛНА РАМКА НА АНАЛИЗА

- 1.1. Дефиниране на основните термини и понятия
- 1.2. Теоретична основа на изследването
 - 1.2.1. Връзка между структурни реформи, иновации и икономическо развитие. Ролята на институциите в структурната промяна
 - 1.2.2. Теория и доказателства за въздействието на вътрешния пазар
 - 1.2.3. От микро-икономически ползи към макро-икономически ефекти от интеграцията на вътрешния пазар
- 1.3. Създаване и развитие на вътрешния пазар като основа за дигиталния вътрешен пазар
 - 1.3.1. Дефиниране на политиката за изграждане на вътрешния пазар като хоризонтална политика
 - 1.3.2. Резултати от политиката за развитие на вътрешния пазар преди дигитализацията
 - 1.3.3. Основни предизвикателства пред развитието на вътрешния пазар
- 1.4. Изводи на Глава I

ГЛАВА II. ВЪТРЕШНИЯТ ПАЗАР В КОНТЕКСТА НА ГЛОБАЛНАТА ИКОНОМИКА. ТЕНДЕНЦИИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ДИГИТАЛНИЯ ВЪТРЕШЕН ПАЗАР

- 2.1. Влияние на дългосрочното развитие на вътрешния пазар върху икономическия растеж в рамките на Европейския съюз
 - 2.1.1. Тенденции в развитието на икономиките на отделните държави-членки
 - 2.1.2. Конкурентоспособност, производителност на труда и инвестиции в рамките на вътрешния пазар
- 2.2. Връзка между икономическото развитие в резултат от участието на вътрешния пазар на ЕС и приоритетите на политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар
- 2.3. Обобщени изводи за развитието на вътрешния пазар в контекста на глобалната икономика и икономическите цикли
- 2.4. Напредък на България в цялостния процес на развитие на дигиталните технологии и изграждане на дигиталния вътрешен пазар на ЕС
- 2.5. Практически резултати от развитието на дигиталната търговия в ЕС
- 2.6. Дигитална търговия отвъд националните граници на държавите-членки
- 2.7. Развитие на дигиталния вътрешен пазар от потребителска гледна точка
- 2.8. Развитие на дигиталната търговия в ЕС в сравнение с други държави и региони
- 2.9. Отчетени тенденции за бъдещо развитие
- 2.10. Изводи на Глава II

ГЛАВА III. ПОЛИТИКА НА ЕС ЗА ИЗГРАЖДАНЕ НА ДИГИТАЛЕН ВЪТРЕШЕН ПАЗАР

- 3.1. Цели и предизвикателства пред политиката за изграждане на дигитален вътрешен пазар в първоначалните етапи на нейното развитие

- 3.1.1. Програмата в областта на цифровите технологии за Европа
- 3.1.2. Други мерки и елементи на политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар
- 3.1.3. Резултати от изпълнение на мерките в областта на цифровите технологии за Европа
- 3.2. Еволюция на политиката за изграждане на дигитален вътрешен пазар. Стратегия за цифровия единен пазар за Европа
- 3.3. Други стратегии и политически приоритети като част от политиката за изграждане на дигитален вътрешен пазар
 - 3.3.1. Международно измерение на вътрешния пазар – търговска политика на ЕС
 - 3.3.2. Планът за действие за Съюз на капиталовите пазари
- 3.4. Стратегия за единния пазар на стоки и услуги - осъвременяване на единния пазар: повече възможности за гражданите и предприятията
- 3.5. Изводи на Глава III

ГЛАВА IV. ИЗСЛЕДВАНЕ НА СПЕЦИФИЧНИТЕ ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ЕВРОПЕЙСКАТА ПОЛИТИКА ЗА РАЗВИТИЕ НА ДИГИТАЛНИЯ ВЪТРЕШЕН ПАЗАР

- 4.1. Модел за провеждане на емпирично изследване по отношение на специфичните предизвикателства пред провеждане на политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар
- 4.2. Контекст на провеждане на емпиричното проучване и основополагащ анализ за провеждане на проучването по отношение на ползите от създаването на дигитален вътрешен пазар на ЕС и рискове от генерирането на прекомерни очаквания към политиката
- 4.3. Дигитални предизвикателства пред законодателния процес на ЕС. Директива относно пакетните туристически пътувания и свързаните пътнически услуги
- 4.4. Изводи по отношение на процедурата за приемане на нови правила относно пакетните туристически пътувания
- 4.5. Общи политически рискове пред законодателните инициативи. Пакет за безопасността на продуктите
- 4.6. Успехът на дигиталните технологии като риск и предизвикателство за политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар
- 4.7. Изводи на Глава IV

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

БИБЛИОГРАФИЯ

ПРИЛОЖЕНИЯ

I. Актуалност на проблема

Вътрешният пазар като основополагаща, най-стара и добре развита политика на Европейския съюз е тема с постоянно значение и важност за научно изследване. Същевременно, социално-икономическата промяна, която следва от дигитализацията на икономиката и пазарите е съществена и съпоставима с резултатите на индустриална революция. Технологичното развитие не е еднократен акт, а продължаващ процес, водещ до задълбочаване на тенденциите и бързо възникване на нови бизнес модели, дори нови сектори от икономиката. Дигиталните технологии, в това число комуникационните технологии и електронната търговия допринасят за съществено интернационализиране на търговията и премахване на редица бариери. В резултат дори сравнително затворени пазари са подложени на повишаваща се конкуренция от по-големи или развиващи се икономики. На практика навлизането на дигиталните технологии, и промяната която те предизвикват в установените обществени и икономически модели са значителни и в някои отношения се определят дори като четвърта индустриална революция. В този контекст, политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар е натоварена с големи очаквания за постигане на резултати за качествена промяна в живота на европейските граждани, за подобряване и надграждане на вътрешния пазар, за запазване и укрепване на конкурентоспособността на европейската икономика и на европейските предприятия в световен мащаб, както и за решаване на редица конкретни обществени проблеми и предизвикателства. Поради това, политиката се е превърнала в един от основните приоритети и фокус на основни действия на европейско ниво.

Същевременно, политиката за надграждане на вътрешния пазар в дигитално измерение (или за развитие на дигиталния вътрешен пазар) е сравнително нова политика, като първите ѝ мерки едва наскоро са завършени или са все още в процес на изпълнение. Така например, едва през 2015 година се осъществява цялостен преглед на ниво институции на ЕС по отношение на изпълнението и резултатите от прилагането на първата цялостна стратегия на ЕС за развитие на дигиталния вътрешен пазар – Програма в областта на цифровите технологии. Този цялостен преглед на политиката на ЕС създава като резултат нова формулировка и насоченост на политиката на ниво ЕС чрез приетата през същата година Стратегия за цифровия единен пазар за Европа и други съпътстващи политически стратегии и документи. С това политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар навлиза в нов етап на

развитие в рамките и на поредния институционален политически цикъл в ЕС.

Скорошните развития и новите елементи на политиката, съчетани с факта, че по редица отделни елементи параметрите на политиката са тепърва в процес на формулиране водят до необходимост от задълбочено изследване. Предвид новостта на темата и недостатъчните научни изследвания може да се аргументира, че все още липса цялостен научен анализ относно посоката на развитие на провежданата от ЕС политика за развитие на дигиталния вътрешен пазар. В научната литература съществуват различни специализирани проучвания по отношение на отделни елементи от цялостната политика, в това число по отношение развитието на търговията, на индустрията, промените в поведението на потребителите и др., но липсва опит за цялостно обхващане на динамичното развитие на комплекса от области и мерки, попадащи в обхвата на политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар.

Изследваната тема има до известна степен предизвикателен характер, доколкото като нов етап от развитието на икономиката и пазарите, дигитализацията е относително слабо изследвана в научната литература. В много отношения липсва точна научна рамка и унифицирани разбирания за сектора, стандарти дефиниции за дигитална търговия и свързаните с нея понятия и процеси. Наред с това, има и съществени недостатъци в наличните данни, свързани с дигиталната търговия и дигиталния обмен на данни – някои данни тепърва започват да се събират, а освен това има съществени предизвикателства и пред възможностите за сравнимост и съпоставимост на данните – както на ниво ЕС, така и в глобален аспект и при сравнение с други държавни и регионални пазари.

Същевременно, продължаващите процеси на формулиране и провеждане на реформи и политики, тяхната взаимосвързаност, хоризонтът за тяхното прилагане, както и технологичните процеси и необходимото време за тяхното приемане, прилагане и постигане на видими резултати изискват анализиране на процесите не в ретроспективен план от дистанцията на завършени политики, а в хода на тяхното развитие чрез анализиране на постиганите резултати, на предизвикателствата и рисковете, които стоят пред общите политически действия. Наред с това провежданите общи действия би следвало да се разглеждат не само в своята комплексност, но и в контекста на общите и специфични тенденции за развитие, както и в контекста на това как се справят отделните държави-членки с преминаване към общество, базирано на дигиталните технологии.

В този смисъл изследването на развитието на дигиталния вътрешен пазар има не само научна актуалност, но е и приоритетно в практико-приложен план предвид продължаващите преговори между държавите-членки по отделните елементи на политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар, както и с оглед на нарастващите обществени очаквания за позитивни обществени и икономически ефекти от усилията за развитие на единен дигитален пазар.

II. Цели и задачи на изследването

Програмата за единния пазар е създала ползи както за гражданите, така и за компаниите в ЕС. За предприятията ползите са директни и произтичат от възможностите за развитие чрез по-лесен достъп до другите държави-членки. За гражданите ползите често са индиректни и варират от безопасност на продуктите и минимални стандарти до по-евтини самолетни билети и мобилна телефония. Някои от ползите не са общо признати от широката общественост като например възможността на пациентите да търсят по-добро здравно обслужване зад граница или Конвенцията за Шенген. Въпреки това значителни потенциални ползи остават неоползотворени, а вътрешният пазар, въпреки надграждането си с единна валута не е довел до това Европа да се развива изпреварващо спрямо други държави, членуващи в Организацията за икономическо сътрудничество и развитие. Единният вътрешен пазар е донесъл реални ползи, но не е довел до трансформация на европейското икономическо представяне. Има редица доклади на Европейската комисия, които са отбелязвали много големите потенциални ползи от проекта за единния пазар (*Cecchini Report 1988; Оценка на единния пазар от 1996 г., Десет годишен преглед*). Въпреки това, реалните ползи от гледна точка на растеж и заетост, без да са пренебрежими не са успели да постигнат пълния си потенциал. В тази връзка пред политиката стои въпросът какво да се направи различно, за да се реализират потенциалните ползи. Има ли недостатъци на формулирането или на прилагането? Или проблемите не са свързани със слабости в програмата за вътрешния пазар, а с изцяло различни проблеми? (*Canoy, Liddle, u Smith, 2007:3*)

Излизайки от тежката икономическа криза, Европейският съюз е изправен пред общото предизвикателство да се адаптира към променящата се световна среда и да запази своята конкурентоспособност не само спрямо традиционните си конкуренти, основно в Северна Америка, но и срещу нарастващата конкуренция от други региони

на света и особено от югоизточна Азия. В това отношение политиката, която ще проведе съюзът е призвана да изпълни сериозните политически очаквания, които ѝ се възлагат, но също така и да се справи със сериозните предизвикателства, пред които е изправена. Още повече, че „в широкото поле на вътрешния пазар, регулирането е основната дейност на ЕС и за оценяването на европейската икономическа интеграция е необходима солидна икономическа перспектива за регулационните политики на ЕС“.

(Pelkmans, J, 2012: 2).

В допълнение, на фона на засилващата се глобална конкуренция, усилията за иновации и производителност в Европа изискват нов подход към вътрешния пазар, както и използване на всички възможни инструменти, в това число политика за защита на конкуренцията и търговска политика, както и национални реформи, които да превърнат вътрешния пазар в реалност. Вътрешният пазар на бъдещето трябва да бъде по-лесен за поддържане и осъвременяване, да позволява повече диференциация в ЕС и да бъде по-прост за прилагане. За да получи подкрепа от гражданите, осъвремененият вътрешен пазар трябва да бъде завършен с ефективни социални политики, които да адресират последиците от бързото икономическо адаптиране. Само при тези условия би било възможно да се направи фундаментален политически избор в полза на отворена и единна Европа. *(Canoy, Liddle, u Smith, 2007:5).*

От ключово значение е да се анализират следните въпроси: степента, в която традиционните мерки на вътрешния пазар е необходимо да се съпровождат от други политики с цел да се реализира потенциалът им, особено по отношение на икономическия растеж и заетостта. Съществен въпрос за анализ е и начинът, по който вътрешният пазар се прилага в разнообразна Европа с 27 (28) държави-членки, както и адекватността на регулаторния режим за нова глобализирана икономика с бързи технологични промени, при която природата на икономическата конкуренция се трансформира. Нови сектори и въпроси, които вътрешният пазар трябва да адресира, за да насърчава икономическата интеграция. *(Canoy, Liddle, u Smith, 2007:4).*

Централният въпрос на дисертационния труд е формулиран за установяване на тенденциите и предизвикателствата за развитие на вътрешния пазар, за да може тази най-стара и най-безспорна политика на Европейския съюз да се адаптира и надгради в дигитален вътрешен пазар и да спомогне за поставяните цели за конкурентоспособността на съюза в световен мащаб. В това отношение разглеждането на провежданите политики отчита и характера на дигитализацията като индустриална

революция, и в тази връзка и необходимостта от вземане под внимание на широкия ефект на подривните технологии и иновации за обществото като цяло.

Основната изследователска хипотеза на дисертационния труд е, че политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар безспорно допринася за развитието на обществото и икономиката на съюза, но среща и редица предизвикателства, които тепърва следва да бъдат идентифицирани и преодолени, за да може политиката действително да доведе до залаганите общи очаквания - да осигури Европейският съюз да запази позицията си като световен лидер в дигиталната икономика, помагайки на европейските компании да растат в глобален мащаб.

Конкретните работни хипотези, формулирани в изследването са насочени по-специално по отношение на:

- Дигиталната търговия и пазари се развиват в глобална среда, тяхното развитие е свързано и зависимо от общите икономически тенденции, а основните задачи и посоки на развитие са базирани на глобално равнище и се отнасят за всички държави и региони.
- Освен общите задачи, модели на развитие и тенденции, развитието на дигиталния вътрешен пазар има и специфични цели и предизвикателства, произтичащи от институционалните, социално-икономическите, културните и исторически особености на европейския интеграционен проект.
- Способността за постигане на поставяните пред политика цели зависи от способността за преодоляване на предизвикателствата - в широкото поле на вътрешния пазар, регулирането е основната задача и инструмент на Европейския съюз. Същевременно обаче, където има несправяне с регулирането, има и по-слабо развитие на вътрешния пазар.
- Възлагането на очаквания към политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар, сравними по своята величина с програмата за изграждане на единния пазар без да се отчете променената международна, икономическа и най-вече институционална среда в рамките на самия Европейски съюз създава рискове пред общата ефективност на политическия процес.

Основната цел на дисертационния труд е да проследи и анализира динамиката и тенденциите на развитие на политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар и да идентифицира основни и съществени предизвикателства пред които е изправена с оглед постигане на залаганите общи и специфични цели.

Първата задача на автора е да извърши анализ на основните тенденции за

развитие на вътрешния пазар и на дигитализацията на вътрешния пазар в контекста на тенденциите в глобалната икономика и на икономическите цикли. В рамките на тази задача попадат от една страна анализ на общата рамка по отношение на публичните политики за развитие на пазарната интеграция в Европейския съюз и за насърчаване на технологичното развитие на икономиката в контекста на дигиталните технологии. Също така попада и проследяване и анализ на общите икономически тенденции на вътрешния пазар в контекста на глобалната икономика и икономическите цикли. Третият компонент, попадащ в рамките на тази задача е анализът на тенденциите за развитие на дигитално общество в Европейския съюз в контекста на надграждането на вътрешния пазар в дигитален вътрешен пазар.

Втората задача е да се извърши анализ на основните елементи от досега провежданата и изпълнявана политика и резултатите, които са постигнати. В рамките на втората задача попадат идентифициране на основните елементи на единна политика за развитие на дигиталния вътрешен пазар, разглеждане и анализ на изпълнените действия и постигнатите резултати, и в този контекст и на общо залаганите цели пред тези действия.

Третата задача е да се направи анализ на новоприеманите цели и мерки на политиката и на основните предизвикателства. В рамките на третата задача попадат анализ на новоприеманите и залагани цели, задачи и действия в рамките на поредния политически цикъл на институциите на Европейския съюз, както и съответно идентифициране на общите и конкретни предизвикателства и основни фактори пред отделните мерки за изпълнение на политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар, както и на специфичните предизвикателства, произтичащи от институционалните, социално-икономически, културни и исторически особености на Европейския съюз.

Структурата на дисертацията е съобразена с изброените задачи и се състои от увод, четири глави и заключение.

Обект на изследване от настоящия дисертационен труд са от една страна вътрешният пазар на Европейския съюз в контекста и на световните пазари и дигитална търговия, а от друга страна политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар, в това число и институциите на съюза като отговорни за формулиране, провеждане и изпълнение на политиката.

Предмет на изследване са отношенията между участниците на вътрешния пазар и общото икономическо развитие, в това число напредъкът към дигитализация

на обществените отношения и икономиката. Предмет на изследване са също така и предизвикателствата пред конкретните елементи от политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар, включително сложните между-институционални отношения, определящи динамиката и посоката на политическия процес за интеграция на вътрешния пазар и надграждането му в дигитално измерение.

Настоящото изследване е осъществено преди провеждането на референдум за членството на Великобритания в Европейския съюз и в този смисъл не отчита възможните последици от излизането на Обединеното кралство или части от него от съюза. Още повече, че на настоящия етап политическите неясноти и липсата на ясно дефинирани крайни цели, срокове и стъпки в един подобен процес възпрепятстват провеждането на обоснован анализ за въздействието върху дигиталния вътрешен пазар на ЕС; съответно евентуалните изводи биха имали в по-голяма степен характер на догадки, които не биха били базирани на ясни икономически и политически закономерности.

III. Основни резултати от дисертационното изследване.

Първа глава проследява накратко историята и развитието на концепцията за вътрешния пазар. Изследването стъпва върху вече изградената теоретична рамка относно политическата интеграция между отделни държави, както и относно икономическата интеграция в рамките на общи наднационални пазари. Освен това, доколкото дигитализацията на вътрешния пазар е процес и на иновации и въвеждане на нови технологии, се отчитат съществуващите научни теории за връзките между провежданите икономически политики и нивото на иновациите и резултатът от тяхното въздействие върху общото ниво на икономическа активност. Наред с дефинирането на основните понятия, което е необходимо не само с оглед обхвата на изследването, но и доколкото областта на развитие на дигиталния вътрешен пазар е нова и сравнително слабо изследвана в научно отношение област, както и поради липсата на еднозначни термини, дефинирани в законодателство на ЕС, както и предвид използването на разнообразна практика с различни синонимни понятия в това число цифров единен пазар, електронна търговия на вътрешния пазар и други - проблемът с наличието на единно дефиниране на понятия като дигитална търговия, дигитална икономика и синонимните такива е установен дори на международно ниво, в това число от Международната търговска комисия на САЩ. Наред с дефинирането

на основните понятия, изследването проследява основните концепции за политическа интеграция на политиките за изграждане на (единен) вътрешен пазар, доколкото те имат пряка връзка с политиките и мерките, които ЕС провежда или тепърва дефинира за изграждане и развитие на дигиталния вътрешен пазар. Изследването стъпва върху вече изградената теоретична рамка относно политическата интеграция между отделни държави, както и относно икономическата интеграция в рамките на общи наднационални пазари. В основата на цялостния процес на политическа интеграция в рамките на Европейския съюз стои вътрешният пазар като основен стимул, но и основен инструмент за сближаване между държавите-членки, съчетавайки политики на отрицателна и положителна интеграция. Доколкото пазарите могат да имат системни недостатъци и провали (дефекти), подходящото регулиране от страна на държавата или на ЕС, или други целенасочени намеси чрез публични политики (например подпомагане, облекчения или субсидиране) са необходими за преодоляване или премахване на пазарната неефективност и на системните дефекти/провали на пазара.

Развитието на икономическата интеграция се разглежда в два основни аспекта – първият касае пазарната интеграция - на стоки и услуги, както и на производствени фактори (труд, капитали и предприемачество). Стъпвайки на изследванията на Molle (1997) обаче, анализът аргументира, че този аспект не е достатъчен, за да се постигне интеграция на икономиките на отделни държави, доколкото касае само първоначалните етапи на интеграция, защото в съвременното общество премахването на пазарните ограничения. Поради това следва вторият съществен аспект на разглеждане – интеграция на политиките, които националните (и регионални) правителства и власти осъществяват с цел преследване на определени цели. Макар изграждането на вътрешен пазар формално да се отнася към първия аспект, оставащите предизвикателства пред завършването на вътрешния пазар, така и пред превръщането му в дигитален говорят за много тясна обвързаност и с втория аспект – изграждането на дигитален вътрешен пазар зависи до голяма степен от интеграцията на политиките, провеждани от отделните държави-членки в разнообразни области.

Доколкото политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар е политика за структурни реформи, иновации и цялостно икономическо развитие, изследването проучва връзката между тези елементи. На база анализ на съществуващите научни разработки може да се установи, възможностите са от решаващо значение при обяснението на разлики в структурната промяна и икономическо развитие, но от друга

страна, икономическото развитие е тясно свързано с институционалното качество на отделните държави, в това число върховенството на закона като важен двигател на икономическия растеж. Съвкупните резултати зависят не само от рационализацията и реорганизацията на процесите в рамките на фирми и индустрии, но също така зависят и от преразпределението на ресурсите между отделните сектори. Restuccia и Rogerson (2007) проучват доказателствата и установяват, че структурна промяна може да бъде ограничена от съществуването на регулаторни разпоредби и други фактори, пречещи на преразпределението на ресурсите между отделните сектори и фирми. McMillan и Rodrick представят доказателства, че страните с по-гъвкави пазари на труда изживяват стимулиращи растежа структурни промени – извод, който е важен и в контекста на съществените промени сред работната сила, които дигиталните технологии и търговия оказват в развитите икономики. Стъпвайки на теорията за неокласическата икономика, разработена от Батор, изследването отчита и неуспехът на пазара като съществен елемент при провеждането на политики и реформи в областта на дигиталния вътрешен пазар. Изследването отдава специално внимание и на теоретичната рамка относно въздействието на вътрешния пазар като такъв – тези ефекти са в основата на очакванията, но и на анализа на формулираните и провеждани политики за развитието му. Начинът, по който вътрешният пазар може да допринесе за благосъстоянието и за повишаване на производителността е чрез различни преки или непреки канали, както в средносрочен, така и дългосрочен план. Те са общо анализирани чрез използване рамките на търговската интеграция при несъвършена конкуренция, която е най-подходяща за напреднали икономика като тези от ЕС, в които повечето сектори проявяват икономии от мащаба и следователно несъвършена конкуренция. В краткосрочен план, след намаляването на пречките пред трансграничното движение на продукти (стоки и услуги) и фактори (труд и капитал), компаниите са изправени пред по-висока степен на конкуренция, която ги кара да определят по-ниски цени, по-близо до производствени разходи (Тотев, 2015). По време на този процес, по-неефективните компании излизат от пазара и ресурсите се преразпределят към по-ефективните компании чрез механизма на творческото разрушаване на Шумпетер (Baldwin и Wyplosz, 2012). Предвид връзката си с последващия анализ в изследването следва да се отдаде специално внимание на механизма на творческото разрушаване на Шумпетер – „Процес на индустриалната мутация, която непрекъснато революционизира икономическата структура отвътре, непрекъснато унищожавайки старата, непрекъснато създавайки нова“. В това отношение се отчита и свързаният

процес на „разрушителни иновации“, при които се създават нови пазари и вериги на добавена стойност, но се разрушават или нарушават съществуващи такива.

Изследването проучва и основните групи микро и макро икономически ефекти от интеграцията на вътрешния пазар. По отношение на ефектите върху продуктовете пазари се идентифицират ефектите върху размера на компаниите, икономии от мащаба, увеличената конкуренция и повишените иновации. По отношение на ефектите върху факторите на производство се идентифицират ефектите за интеграция на трудовия пазар, както и върху капиталови пазари и финансова интеграция. Изследването проследява накратко и резултатите от политиката за развитие на вътрешния пазар преди дигитализацията, с оглед разглеждане на основните етапи на развитие и идентифициране на факторите, които имат основно влияние върху сегашното развитие на дигиталния вътрешен пазар. На тази основа се дефинират първоначално и основните предизвикателства пред развитието на вътрешния пазар, като тези предизвикателства и техният анализ се доразвиват в следващите глави от изследването. В това отношение, следва да се отбележи, че след двадесет години развитие и законодателни усилия, единният вътрешен пазар все още не е реалност в особено важни области като капиталовите пазари, дигиталната икономика и енергетика. А както установява Рангелова (2013 г.), финансова и икономическа криза от 2008-2009 година оставя определени белези, включително фрагментацията на финансовите пазари в еврозоната и призови за ограничаване на свободното движение на хора в различните страни на ЕС. Тази ситуация, както и необходимостта от модернизиране на европейската икономика в лицето на все по-нарастващата глобализация и технологичните промени, отново изисква европейска стратегия за стимулиране на растежа и заетостта, в които единният пазар има централна роля. Въпреки преобладаващата прогноза от научната литература интеграцията на вътрешния пазар да генерира позитивни и значителни агрегирани ефекти, това не винаги е реалният резултат, както установяват Мариниело и др. - от една страна все още остават редица бариери в търговията между държавите-членки, освен това поддържащите политики в подкрепа на вътрешния пазар не са налице или са недостатъчно развити. Проектът за вътрешния пазар не е достатъчно включен в процеса на промяна (понякога деструктивна), която е необходима за модернизиране на икономиката на ЕС. Създаването на позитивни и значителни агрегирани ефекти не обхваща по значим начин всички сектори.

Реалните тенденции за развитие на дигиталния вътрешен пазар, особено в контекста

на глобалната икономика и на икономическите цикли са обект на изследване в следващата част от дисертационното изследване. **Втората глава** анализира макроикономическите данни за развитието на Европейския съюз при сравняване с основни търговско-икономически партньори и конкуренти в рамките на период, обхващащ различни глобални икономически тенденции (преди и по време на глобалната икономическа криза). В това число, като измерители на успеха или неуспеха в развитието на вътрешния пазар се ползват данните за развитие на търговията, като основен показател за развитието на пазарите, в това число на вътрешния пазар особено при сравнение с ръста на брутният вътрешен продукт (БВП).

В рамките на изследването по тази глава целта е да се анализира общият икономически контекст за развитие на вътрешния пазар като основа за оценка ролята и процесите на развитието му в условията на дигитална среда. За изпълнение на тази цел обект на изследване и анализ са основните тенденции в развитието на икономиките на отделните държави-членки, в това число развитието на търговията спрямо развитието на брутният вътрешен продукт. В този контекст се изследва и конкурентоспособността и производителността на труда в рамките на вътрешния пазар, по отношение на която се отчитат не само вътрешните разлики в общите тенденции за развитие между отделните държави-членки, но се провежда сравнение и основни търговски партньори и конкуренти, и особено със САЩ. Анализът показва, че между САЩ и Европа се образува дупка на производителността (ван Арк, О'Махони и Тимер, 2008). Основните причини за изоставането в производителността в сравнение със САЩ могат да се обобщят в посока по-малък брой отработени часове на служител, по-малко разходи за научна и развойна дейност и иновации и изоставане на сектора на услугите. Подробно проучване на ниво индустрии, проведено от Хавик, МакМороу, Рюгеранд и Турини (2008) показва че основната част от дупката спрямо САЩ се генерира от група индустрии за пазарни услуги (особено търговията на едро и дребно, финансовите и бизнес услугите), както и от производството на ИКТ, докато за сметка на това ЕС има много по-силно представяне по отношение на мрежовите комуникации. Подобни проблеми е важно да се отчетат в контекста на политиката за развитие на вътрешния пазар предвид изводите на Николети и Скарпета (2003), които отдават растежа в общата производителност на феномена за настигане, свързан с постепенното въвеждане и прилагане на технологии от ново поколение, както и от развитие на „технологичната бариера“ (Инклаар, Тимер и Ван Арк, 2008), като последните развития получават по-голямо значение в периода след средата на 90-те

години. На подобна теоретична основа е базирана и политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар, като изборът на сектори за действие е свързан не само с наличието на бариери в рамките на самия вътрешен пазар, но именно и с липсата на достатъчно ниво на производителност спрямо основните конкуренти, и в тази връзка и неоползотвореният потенциал. От друга страна настоящото изследване установява, че извън фокуса на провежданите от ЕС политики остава един от трите основни фактора за дупката в производителността, а именно по-малкия брой отработени часове на човек. В този контекст, ефективността на провежданата политика зависи не просто от успешността на мерките по другите две направления за повишаване на производителността, а в това те да компенсират липсата на общи действия по този фактор в сравнение с основни търговски конкуренти от Америка и Азия.

Друг съществен елемент на изследване и анали като фактор за конкурентоспособността на вътрешния пазар в глобален мащаб са инвестициите. Инвестициите са основно средство за развитие на производителността и следователно на общата способност на отделните компании и сектори да се конкурират на либерализирания единен вътрешен пазар на ЕС – както с конкуренти от други държави-членки, така и в резултат на постепенната световна либерализация на търговията с компании и конкуренти от трети страни. Подобряването или влошаването на производителността обяснява в голяма степен развитието на производствените структури. На откритите и конкурентни пазари, развитието на производителността е ключово за разбиране и анализ на промените в местните и глобални вериги на добавената стойност и на пазарните дялове. Световната икономическа криза има много остро отражение върху производителността на труда, особено в производството, което за периода 2007-2009 г. ЕС губи две пети от целия ръст в производителността, натрупан от 2000 г. до настъпването на кризата. Изследването отчита нарастващ инвестиционен дефицит, особено в контекста на сравнение с нивата отпреди рецесията, като инвестиционният дефицит в ЕС през 2014 г. е бил между 240 и 380 млрд. евро, а за целия период между 2009 и 2014 г. кумулативният недостиг на инвестиции надвишава 1,2 трилиона евро. Този недостиг на инвестиции може да се отчете общо за икономиката, но има и директно отношение към дигитализацията не само в широкия, но и в тесния смисъл на понятието - с инвестиционна дупка от 92 млрд. евро за изпълнение на целите до 2020 г. за използване на ширококоловия достъп до интернет. Рецесията е довела до сходни инвестиционни дефицити и в отделните държави-членки. В този контекст, първостепенна задача пред цялостната

политика за развитие на дигиталния вътрешен пазар е именно активизиране на инвестициите, особено на частните такива за създаване на подходящи условия за развитие на дигитална икономика. Изследването достига до два извода по отношение на очакванията и изискванията към политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар – относно необходимостта държавите-членки да предприемат активни мерки за развитие на търговията в рамките на вътрешния пазар, а същевременно предвид увеличаващите се възможности за търговия на световните пазари, необходимостта да се подобри достъпът до тези пазари. Очакванията към политика на ниво Европейски съюз са дигиталният вътрешен пазар да се превърне в основния механизъм за постигане и запазване конкурентоспособността на ЕС в условията на глобалната световна икономика. Изследването разглежда развитието на вътрешния пазар в контекста на глобалната икономика и икономическите цикли при сравнение с развитието и на останалите региони в света. В рамките на анализа за развитие на отделните държави-членки се разглеждат данните за развитие на дигиталното общество и дигиталните пазари в частност, като изследването отдава специално внимание на напредъка на България за развитие на дигиталните технологии и изграждане на дигиталния вътрешен пазар на ЕС. Анализът показва, че макар да изостава по отношение на инвестициите в инфраструктурата, България има потенциал за изпреварващо развитие, но основното предизвикателство остават инвестициите в дигитални умения и в научноизследователска и развойна дейност по отношение на информационните и комуникационни технологии. От решаването на това предизвикателство до голяма степен зависи и общият дял на участие на страната в дигиталното общество, в сравнение с останалите държави-членки на съюза.

В рамките на глава втора се изследва развитието на дигитална търговия отвъд националните граници на държавите-членки, в това число от потребителска гледна точка, както и в сравнение с други държави и региони. На база анализа на основните тенденции, се отчита, че като цяло европейската електронна търговия се развива динамично, но е неравномерно концентрирана в западно и северно европейските страни, като размерът на националния пазар има значение за привлекателността и за трансгранична търговия. Над две трети от електронната търговия в ЕС са концентрирани в тази част на континента, като пазарът на Великобритания, Германия и Франция са доминиращи и привличащи потребители и от други, държави, особено от непосредствено съседните държави. На практика дигиталната търговия се насочва в това число на регионален и езиков принцип към най-големите и добре развити пазари,

които предоставят най-добри и конкурентни условия. Наред с това се установява, че дигиталната търговия изисква базова инфраструктура – създаване на условия за интернет потребление, но за истински ръст чрез привличане на потребители от други пазари е необходим мащаб, който да позволи по-висока конкуренция, икономии от мащаба и съответно атрактивност на съответния пазар както за търгуващите компании, така и за потребителите. Тази закономерност представлява съществено основание за целенасочени усилия за създаване на единен дигитален вътрешен пазар, който да позволи конкурентоспособност и растеж отвъд ограниченията на националните пазари. При съпоставяне на нивата на развитие на дигиталната търговия в ЕС с други държави и региони може да се заключи, че Китай ще продължава да бъде основен двигател на растеж за дигиталната търговия в световен мащаб. Растежът на електронната търговия в САЩ и Европа ще продължи със сравнително високи темпове, но предвид зрялостта на техните пазари темповете на растеж ще бъдат далеч по-малки от тези на Китай, Индия, Индонезия, Аржентина, Мексико, Бразилия, Русия, Италия и Канада – тези страни ще са генератор на растежа основно на база големия брой хора, които влизат „онлайн“ и потребяват за първи път. По отношение на дигиталните умения във всички водещи региони се очаква да се удвои броят на хората с вродени дигитални умения като потенциални дигитални предприемачи – в Европа към 2018 г. се очаква те да достигнат 100 млн. души. Тези хора представляват потенциал, но колко от тях ще се реализират като дигитални предприемачи зависи до голяма степен от общата среда, в това число от провежданата политика за развитие на дигиталния вътрешен пазар. Още повече, че въпреки запазване темпа на нарастване на инвестиции в научна и развойна дейност в рамките на Европейския съюз, благодарение на ускорения темп на инвестиции от страна на Китай, Европа ще продължава да се развива, но освен със САЩ ще трябва да се конкурира и с Китай в областта на развитието на технологиите.

На база на анализа на теоретическите и практическите измерения на развитие на вътрешния пазар на ЕС и на дигиталните технологии в ЕС, в това число при съпоставяне с водещите конкуренти в световен мащаб, **третата глава** от дисертацията разглежда по същество целенасочената политика, провеждана от ЕС за изграждане и развитие на дигитален вътрешен пазар на съюза. В това отношение дисертационният труд се базира на разбирането, че макар възникването на електронната търговия да е плод на техническия и научния прогрес, електронната търговия не би могла да се

развива без наличието на целенасочено подкрепящи я публични политики. В това отношение анализът стъпва не върху усилия за регулиране на отделни елементи от изграждането и функционирането на дигиталното общество и икономика, а върху цялостни политики и стратегически усилия за развитие на сектора в рамките на целия съюз. Поради това за първи етап на целенасочена и хоризонтална политика за развитие на дигиталния вътрешен пазар е приета **Програмата в областта на цифровите технологии за Европа**, приета през 2010 г. със съответния комплекс от свързани мерки за общо подобряване на условията за развитие на дигитален вътрешен пазар. В рамките на този първи етап обект на изследване и анализ са целите и предизвикателствата пред политиката за изграждане на дигитален вътрешен пазар в първоначалните етапи на нейното развитие, както и реално постигнатите резултати от изпълнение на мерките в областта на цифровите технологии за Европа. Програмата е един от основните политически приоритети за излизане от кризата и за подготовка на икономиката на ЕС за предизвикателствата на следващото десетилетие, като институционализираните очаквания към нея са за създаване на допълнителен растеж до 5% на БВП на съюза и на 3,8 милиона нови работни места. Общата задача на Програмата в областта на цифровите технологии е *„да се извлекат устойчиви икономически и социални ползи от цифров единен пазар, основан на високоскоростен и свръх-високоскоростен интернет и оперативно съвместими приложения“*. Програмата в областта на цифровите технологии за Европа представлява една от седемте водещи инициативи на стратегията „Европа 2020“ и е разработена за определяне на ключовата, създаваща нови възможности роля, която трябва да играе използването на информационните и комуникационните технологии (ИКТ). Наред с това, действията са продиктувани от разбирането, че „интернет е без граници, но онлайн пазарите както в световен мащаб, така и в ЕС все още са разделени от множество бариери, засягащи не само достъпа до паневропейски далекосъобщителни услуги, но и до интернет услуги и съдържание, които би следвало да са глобални“. Подходът при изготвяне на програмата е за обхващане на максимален брой действия, свързани с дигитализацията – всички аспекти на развитието на дигиталния вътрешен пазар. Програмата съдържа 101 действия (както и 17 допълнително дефинирани през 2012 г.), насочени към седем основни области на предизвикателства - разпокъсани цифрови пазари; липса на оперативна съвместимост; растяща кибер-престъпност и риск от недоверие в мрежите; недостатъчни инвестиции в мрежи; недостатъчни научноизследователски и иновационни усилия; недостатъчна грамотност относно

цифровите технологии и липса на умения за тяхното използване и пропуснати възможности за адресиране на социални предизвикателства. Фокусът на действия в рамките на тези 7 области на предизвикателства е насочен към:

- Подобряване на дигитална инфраструктура/мрежи от следващо поколение;
- Изграждане на интернет на бъдещето/услуги от следващо поколение;
- Развитие на дигитален вътрешен пазар (актуални бариери - авторски и сродни права и системи за такси за тях, неподходящи за дигиталната епоха; различни правила за защита на личните данни и различни режими за защита на потребителите; противоречиви интерпретации на отговорността на посредника; технологично неутрални стандарти; липса на хармонизация на радио спектъра; липса на ефективни платежни системи за трансгранични плащания и липса на единни схеми за рециклиране на ниво Европа за подкрепа на широко-машабни дейности
- Научна и развойна дейност в областта на информационните и комуникационни технологии;
- Развитие на електронни умения;
- Изграждане и укрепване на онлайн доверие и Сигурност;
- Търговска политика.

За изпълнението на дейностите в отделните области освен по отношение на конкретните мерки се залагат и показатели за общ принос (резултат от прилагането) на Програмата за ЕС като цяло. По отношение на общо 118-те мерки в Програмата се определят 13 конкретни цели за изпълнение, предназначени да допринесат за това не само технологиите да променят живота на европейските граждани, но също така да дадат и конкурентно предимство на ЕС и на европейския бизнес в глобален мащаб. Формулираните основни резултати следва да се отбележи, че са конкретни и измерими, и естествено са обект на оценяване ежегодно чрез таблото за оценка изпълнението на програмата (Digital Agenda Scoreboard). Като цяло поставените конкретни действия в преобладаващата си част са изпълнени – към края на 2015 г. са изпълнени над 9/10 от всички 101 действия. В този смисъл, въпреки известното забавяне по изпълнението на част от мерките редица действия са изпълнени и дават резултат. От друга страна, има няколко области, където напредъкът може да се определи като недостатъчен:

- Електронното управление – възползването от страна на гражданите се е

увеличило само с четири пункта за четири години¹, съответно се увеличава по-бавно в сравнение с други онлайн приложения, и наистина е в стагнация в редица страни. Ясно е, че нито потенциалните икономии в административните разходи, нито потенциалните ползи за гражданите са напълно експлоатирани.

- Едва 14% от малките и средни предприятия използват интернет като канал за продажби, само с два пункта повече спрямо нивото четири години по-рано². С такива ниски резултати, електронната търговия може да бъде само много ограничен инструмент за МСП, за да растат и да създават работни места.
- Публичното участие (подкрепа) за научноизследователска и развойна дейност в областта на информационните и комуникационни технологии ИКТ е доста под годишният прираст, който е необходим, за да се постигне поставеното като цел удвояване до 2020 г., като очевидно усилията за намаляване на бюджетния дефицит са оказали негативно влияние.
- Не на последно място, трансграничното пазаруване се увеличава бавно.

В този контекст, изследването отчита, че благодарение на амбициозната програма и изпълнението на преобладаващата част от действията, заложен в Програмата в областта на цифровите технологии, както и съпътстващите мерки и действия е постигнат съществен напредък. Постига се и общ напредък на ЕС в посока дигитализация на обществото и на вътрешния пазар, който предвид своята комплексност не може да се оцени еднозначно, особено по отношение ефекта за обществото. На база на създадените за комплексна оценка инструменти и в частност на композитния индекс за дигитална икономика и общество DESI (измерващ релевантните индикатори в пет измерения), може да се заключи, че Европейският съюз отбелязва напредък и в петте области, обхванати от показателя, като измереният напредък за 2014 г. спрямо предходната 2013 г. е от 0,45 на 0,48. Най-добро е представянето по отношение на свързаността, благодарение на подобренията за мобилния широколенов достъп; както и по отношение на човешкия капитал, благодарение на подобряване на базовите умения на населението. Същевременно анализът отчита необходимост за по-голям напредък по отношение използването на интернет и особено по отношение интеграцията на дигиталните технологии от бизнеса. Данните и основните изводи за напредъка по индекса DESI, в това число

1 Тоест от стартирането на Програмата в областта на цифровите технологии

2 Тоест от стартирането на Програмата в областта на цифровите технологии

относно необходимостта за по-голям напредък в по отношение използването на интернет и особено по отношение интеграцията на дигиталните технологии от бизнеса са тясно свързани с приоритетите на втория етап на политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар. В този смисъл при разглеждане на новите приоритети и действия, залагани на следващия етап от развитие на политиката за дигиталния вътрешен пазар на ЕС следва да се отчетат както напредъкът, така и оставащите предизвикателства по изпълнение на целите и мерките, определени в Програмата в областта на цифровите технологии за Европа. Като такъв втори етап на политиката настоящото изследване разглежда **Стратегия за цифров единен пазар за Европа** и съпътстващите я стратегии и политики, приемани от ЕС в рамките на новия институционален цикъл на Съюза. Изследването отчита условността на разделението на двата етапа въпреки промяната на фокуса или прецизирането на действията, но предвид настъпващите промени и институционална цикличност, както и с оглед преминаването към изпълнение на новите стратегии за сметка на Програмата в областта на цифровите технологии, вторият етап от развитие на политиката може ясно да се открие без да е настъпила фундаментална промяна в посоката на развитие. Изследването отчита Стратегията като опит за въвеждане на нова динамика с допълнителни действия за развитие не само на политиката, но и на самия дигитален вътрешен пазар на Европейския съюз. Стратегията е еволюция на предшестващата Програма в областта на цифровите технологии с допълнително укрепване на политическия приоритет и фокусиране на действията в конкретни стъпки за постигане на значими конкретни резултати. Обхватът на Стратегията е многогодишен (но в рамките на настоящия институционален цикъл, в частност мандата на настоящите ЕК и ЕП), като тя е насочена към ключови взаимосвързани действия, които могат да бъдат предприети единствено на равнището на ЕС. Логиката на приоритизиране е действията да окажат максимално въздействие, да могат да бъдат постигнати в кратко- и средно-срочен план и да бъдат развивани в съответствие с принципите за по-добро регулиране. Стратегията за цифровия единен пазар се основава на три стълба: *Подобър достъп на потребителите и бизнеса до онлайн стоки и услуги в Европа* – за бързо отстраняване на основните различия между онлайн и офлайн пространството с цел премахване на бариерите пред трансграничната дейност в интернет; *Създаване на подходящи условия за успешното развитие на цифрови мрежи и услуги* – високоскоростни, сигурни и надеждни инфраструктури и свързани със съдържанието услуги, които да бъдат подкрепени от подходящи регулаторни условия за иновации,

инвестиции, лоялна конкуренция и равнопоставени условия; и *Максимизиране на потенциала за растеж на европейската цифрова икономика* – инвестиции в ИКТ инфраструктури и технологии, като например компютърни услуги „в облак“ и големи данни и научни изследвания и иновации, с цел повишаване на промишлената конкурентоспособност, както и подобряване на обществените услуги, приобщаването и уменията. Визията на формулираната политика е за създаване на единен пазар, в рамките на който свободното движение на стоки, хора, услуги и капитал се осигурява и в рамките на който, гражданите и бизнесът могат безпроблемно да извършват онлайн дейности в условията на честна конкуренция, независимо от тяхната националност и местоживеене. Стратегията е насочена към конкретни действия за подобряване функционирането на дигиталния вътрешен пазар – за подобряване на предлагането, премахване на дискриминацията, укрепване доверието на потребителите и като цяло премахване на оставащите бариери пред търговията. Фокусът на политиката е насочен към насърчаване на трансграничната търговия, като сектор, който продължава да се движи с по-голямо забавяне спрямо нарастването на търговията на националните пазари. Освен това се акцентира и на мерките за постигане на по-голям напредък по отношение използването на интернет и особено по отношение интеграцията на дигиталните технологии от бизнеса. Изследването установява, че идентифицираните и адресирани със стратегията бариери и пречки пред търговията не са задължително специфични единствено за развитието на дигиталната търговия в рамките на Европейския съюз, а касаят и други развити дигитални пазари, в това число бариерите, свързани с географското местоположение, защитата на личните данни, въпроси свързани с правата на интелектуална собственост, онлайн цензурата, както и пречки пред дигиталното предлагане. Визията, заложена в стратегията е за продължаващо развитие на вътрешния пазар с четирите, гарантирани от договорите свободи, но без драматична промяна на провежданите до момента политики. Именно този подход кара някои критици (Ковалски, 2015) да определят европейската политика като неамбициозна и твърде тясна. При анализа на Стратегията, настоящето изследване обаче отчита, че продължаването на една сравнително успешна политика с адресиране на съществените дефекти от функциониране на пазарите не е твърде спорен подход. Наред с това, при определяне нивото на амбициите за промяна следва да се отчитат и институционалните ограничения и специфичните предизвикателства за провеждане на политиката. Залагането на твърде драстични (и може би непостижими) промени, които след това да

се окаже, че не може да се намери консенсус да бъдат приети би имало силно негативен ефект върху пазарите, в това число върху (несигурността) на бизнеса, на инвеститорите, на потребителите и на икономиката като цяло. Освен това Стратегията съдържа комплекс от действия, които са обвързани с обща логика и взаимосвързаност, и които въпреки конкретните предизвикателства все пак са изпълними и могат да допринесат за наваксване на дупката в производителността и конкурентоспособността. Рисковете обаче са съществени, защото новите дигитални услуги за потребителите и бизнеса, както и услугите, на които те се основават (Интернет на нещата, големите данни и компютърните услуги в „облак“) може да се появят със закъснение или в по-малка степен в Европа. Към стратегията се залагат и количествени очаквания за ползи в размер на 415 млрд. евро принос към БВП на съюза. Въпреки това, както и досегашната политика на ЕС за развитие на дигиталния вътрешен пазар, анализът отчита че и Стратегията за цифровия единен пазар подхожда до известна степен едностранно, като се фокусира върху постигане на позитивните ефекти от дигитализацията на пазарите, без да адресира негативните или страничните ефекти от това развитие. Предвид връзките и взаимната допълняемост с други стратегии и политики, основните липсващи елементи, идентифицирани от настоящето изследване са обобщени след разглеждане и на останалите съществени елементи от политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар на ЕС.

Развитието на дигиталния вътрешен пазар има директно отношение и към редица други приоритети и политики, провеждани от Европейския съюз и институциите му, в това число по отношение на външнотърговското измерение на вътрешния пазар, изграждането на съюз на капиталовите пазари и редица секторни стратегии с пряко отношение към конкурентоспособността на вътрешния пазар. В това отношение изследването отбелязва очакванията към стратегическа рамка по отношение дигитализацията на индустрията, която да осигури по-голяма съгласуваност на действията, в това число между различните национални стратегии за дигитална индустрия от типа „Индустрия 4.0“.

Съществено отношение към развитието на дигиталния вътрешен пазар има и Стратегията за осъвременяване на единния пазар, която съдържа редица действия, основно насочени към надграждане, допълване или осъвременяване на съществуващи политики и правила. Стратегията е в тясна връзка и като втора по време на приемане (с разлика от приблизително половин година) има допълващ и доразвиващ характер по отношение на редица действия, заложен в Стратегията за цифровия единен пазар.

В Стратегията за осъвременяване на единния пазар се набляга основно на меки мерки и действия или осъвременяване на процесуални правила, отколкото на съществена промяна на материални правила. Някои от мерките съдържат създаване на нови инструменти за събиране или обмен на информация, докато други са насочени към подобряване изпълнението на съществуващи механизми. Някои от мерките настоящото изследване оценява като спорни и предизвикателни и отчита несигурност и неяснота дали и в какъв вид ще бъдат окончателно приети и каква част от тяхното съдържание, заложен в стратегията в крайна сметка ще се приложи на практика. Още повече, че всички мерки тепърва предстои да се формулират конкретно, да се предлагат, приемат и прилагат от институциите и държавите-членки. В този смисъл е все още рано да се дава оценка на важността и значимостта и приложимостта на мерките – подобна оценка не би могла да се направи преди края на 2017 г. Към този момент се очаква всички действия и мерки да бъдат най-малко предложени от Европейската комисия, ако не и приети, а също Комисията се е ангажирала и да направи преглед на прилагането на Стратегията и въз основа на комплексен икономически анализ да прецени дали са необходими допълнителни действия за постигането на заложената в нея цел — по-задълбочен и по-справедлив единен пазар на ЕС. Все пак обаче, изследването отдава най-голяма значимост на мерките насочени към подобряване на общата среда за предприемачество и подобряване на конкурентоспособността на европейските предприятия спрямо основните конкуренти, както и формулирането на подход към икономиката на сътрудничеството, като нов вид икономически отношения, поставящи и фундаментални въпроси към подхода за регулиране на вътрешния пазар. Наред с това, Стратегията стриктно следва подхода и на Стратегията за цифровия единен пазар, като доразвива съществуващи политики, фокусира се върху премахване на пречки за развитие с оглед извличане на ползи от дигиталната икономика. Стратегията отново обаче не е фокусирана върху адресиране на страничните, негативните и нежеланите ефекти от дигитализацията на пазарите. Липсва и целенасочена политика за компенсиране на „губещите“ от развитието на дигиталния вътрешен пазар. Освен това, мерките са допълващи, а в определени случаи и по-спорни и с повече предизвикателства за изпълнение спрямо свързаните действия от Стратегията за цифровия единен пазар. В този смисъл, анализът на политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар отчита и особеностите на отделните стратегии и мерки, в това число и конкретните предизвикателства. Част от предизвикателствата пред политиката са общи за развитието на дигиталните пазари в

световен мащаб, но друга част са специфични за Европейския съюз и произтичат от институционалните, социално-икономическите, културните и политическите особености на съюза.

С оглед постигането на цялостен анализ и оценка на политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар, **четвъртата глава** на изследването се фокусира върху тези специфични за ЕС предизвикателства пред политиката за дигиталния вътрешен пазар.

В този контекст основният фокус е анализ на специфичните предизвикателства, които политическият и институционален механизъм на ЕС създава пред формулирането и провеждането на политиката. Отчита се нивото на политически очаквания, които се залагат пред предлаганите и приемани политики и рисковете, които създаването на прекомерни очаквания от определена политика създава са самата и ефективност – анализът се базира на съществуващи примери, сравнения и аналогии с други хоризонтални политически инициативи на ЕС спрямо реално постиганите от тях резултати.

За целите на изготвяне на анализ на процеса на приемане на отделни законодателни предложения с отношение към изграждането на дигитален вътрешен пазар е извършено **емпирично изследване по отношение на специфичните предизвикателства пред политиката**, в това число по отношение на средата, в която се приемат конкретните елементи и действия по изпълнение на политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар. Основният въпрос, на който изследването се стреми да отговори е какви специфични предизвикателства и модели на поведение на отделните институции влияят върху успеха и характеристиките на окончателно приеманите инициативи в изпълнение на Стратегиите за цифровия единен пазар и за осъвременяване на единния пазар. Голяма част от мерките по двете стратегии тепърва предстои да бъдат предложени, подложени на обсъждане и приемани и в този смисъл емпиричното изследване се фокусира върху конкретни примери за скорошни законодателни предложения, които по своя характер, процедура на приемане и значимост се доближават до мерките, заложи в новия политически цикъл на политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар. В това отношение изследването е структурирано върху принципните позиции и интереси на отделните институции и държави-членки, които определят хода на обсъждане и окончателно приеманите компромиси. На тази основа се разглеждат постигнатите компромиси и способността за постигане на необходимо мнозинство (съгласие) за приемане на

съответните предложения. Проучването идентифицира основните действащи лица в законодателния процес, чрез сравняване на оценките за позициите на останалите страни и институции и се опитва да формира безпристрастен анализ за мотивите и интересите на отделните страни и да анализира съдържаните на конкретно правените предложения и компромиси. По-специално се проучват взаимоотношенията между Европейската комисия, Европейския парламент и Съвета на министрите като трите основни институции, без участието и съгласието на които мерките, заложи в политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар не могат да се приемат. С цел фокусиране на анализа и изводите не са обект на директно изследване поведението и интересите на други заинтересовани страни, в това число други институции или организации на европейско и международно ниво, доколкото тяхното влияние в процесите или не е институционализирано, или не е хоризонтално, а касае само строго определени теми и компетенции на Европейския съюз. За целите на емпиричното изследване са формирани две работни хипотези: че всяка политика зависи от способността за набиране на достатъчно подкрепа за нейното приемане и прилагане и в този смисъл нивото на амбициите се определя от субективната оценка какво би било приемливо и би намерило подкрепа от институциите и държавите-членки на ЕС; както и че институциите преследват свои институционални интереси, които не са задължително свързани с конкретни интереси и очаквания за оформяне съдържанието на политика. Институционалните интереси често са двигател на усилията за реформи, а и за намиране на компромис, като балансът между интересите на отделните институции зависи от множество фактори, в това число местоположението във времето в рамките на политическия цикъл на съответната институция. Проверката на хипотезите се извършва чрез набиране на информация и анализ на няколко нива – качествен анализ на оценки на участници в процеса на разглеждане на конкретни законодателни предложения (събрани чрез събеседване с тях), анализ на документи на институциите, анализ на документи и официални изявления на заинтересовани страни. При провеждане на емпиричното изследване са избрани две предложения с ясно отношение към функционирането на вътрешния пазар в дигиталната епоха и с висока степен на политически интерес към тяхното приемане – две законодателни предложения, които са част от текущия законодателен процес - Директивата относно пакетните туристически пътувания и свързаните пътнически услуги и Пакетът за безопасност на продуктите. На базата на анализ ролята на институциите, в това число в контекста на програмата на Европейската комисия „По-добро регулиране за

постигането на по-добри резултати — Програма на ЕС“, както и на анализ на реално постиганите компромиси, емпиричното проучване достига до определени изводи по отношение на специфичните, но и на общите политически рискове пред законодателните инициативи на ЕС.

Изследването отчита и общата политическа чувствителност на политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар – макар да е общо подкрепяна, тя не е лишена от противоречиви елементи, които са разделящи по отношение на подкрепата и отношението на отделни групи от обществото. Не всички са печеливши от новите технологии – анализ на френската икономика (McKinsey, 2011) показва, че въпреки, че в резултат на интернет революцията за период от 15 години са създадени 1,2 млн. нови работни места, паралелно с това са били и закрити над 500 хил. съществуващи работни места. Според някои оценки технологическият напредък осреднено заплашва работните места на 54% от работната ръка в държавите-членки през следващото десетилетие, с прогноза, че северните страни ще са по-малко засегнати от тази тенденция спрямо останалите държави-членки (Bruegel, 2014). Към тази стойност отделно следва да се добави и риска от загуба на работни места от бизнеси, които не успяват да се адаптират към промяната и излизат като цяло от пазара. Тази възможност, погледната като заплаха за работните места на повече от половината работещи представлява съществен политически фактор и риск, създаващ особена степен на обществена и политическа чувствителност към промените, произтичащи от дигитализацията, но и от политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар. А най-ясно изражение на подобна политическа чувствителност личи по отношение на темите за икономика на сътрудничеството и ролята на дигиталните платформи на вътрешния пазар на ЕС.

Общите изводи по отношение на политическите процеси и рискове пред политиката, показват, че особеностите на институционалната система на Европейския съюз значително усложняват процеса по формулиране, приемане и прилагане на приеманите политики. Изследването установява, че при подготовката на първоначални законодателни предложения, така и при преговорите по тяхното приемане се налага наличието на реализъм и съобразяване с повече мнения (тоест компромиси), които надвишават евентуалното сравнение на ниво отделни държави-членки или трети страни. Този процес налага известна степен на консерватизъм, която е насочена към доразвиване на съществуващи правила и политики и много по-малко и рядко до съществени промени в принципите на регулиране и функциониране на вътрешния

пазар и отделните му политики. Тази особеност на функциониране на Европейския съюз оказва влияние и върху приеманите политики и в тази връзка създава различия от политиките за развитие на други водещи световни дигитални пазари (особено САЩ и Китай), които са базирани на еднонационални политически системи (независимо дали федерални или не). Същевременно, динамиката на развитие и възникване на нови модели на поведение в резултат на дигиталните технологии налагат изисквания приеманото законодателство да бъде насочено към бъдещето, тоест до известна степен да предвижда, изпреварва и най-вече да не възпрепятства нововъзникващите обществени отношения при тяхното регулиране. В определени случаи, комбинацията от тези фактори може при бъдещето развитие да доведе и до известно забавяне в сравнение с други държави и региони при формулирането на целенасочена политика за развитие на нововъзникващи феномени като например икономиката на сътрудничеството. Подобни разлики сами по себе си не са задължително негативно последствие, доколкото и към настоящия момент има редица мнения, в това число изразявани и от правителства на държави-членки, че иновациите и новите развития не следва да се „задушават“ с излишно регулиране преди да се развият в пълната си степен съответните модели на обществени отношения. Дали обаче разликата в подхода с основните конкуренти ще доведе до повишаване на конкурентоспособността на Европейския съюз или обратното до неговото изоставане е отворен въпрос към бъдещето и ще зависи в голяма степен от способността за намиране на принципни и работещи компромиси между институциите и държавите-членки на съюза при конкретното формулиране на елементите на политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар.

Анализът на очакванията към политиката показва публични и политически нагласи за това завършването на вътрешния пазар да увеличи благосъстоянието, да стимулира растежа и да насърчи конкурентоспособността. Все още обаче, остават редица бариери, особено в трансграничната търговия между държавите-членки. Амбициите са политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар да бъде основен двигател на развитие на конкурентоспособността на икономиката на ЕС в глобален мащаб, още повече, че в някой от най-развитите индустриални държави (Групата Г7), развитието на интернет е отговорно за 20% от икономическия растеж и за 25% от създадените нови работни места.

Един от основните изводи, изведени от изследването обаче показва, че в потвърждение на основната изследователска хипотеза, ползите и приносът на

дигитализацията на вътрешния пазар за общественото и икономическо развитие на съюза не са безусловни и зависят от преодоляването на редица общи и специфични предизвикателства пред политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар.

Анализът на общите икономически тенденции на вътрешния пазар в контекста на глобалната икономика и икономическите цикли потвърждава работната хипотеза, че дигиталната търговия и пазари се развиват в глобална среда и са зависими от общите икономически тенденции, и следват общи за всички региони задачи.

Освен това, анализът на тенденциите за развитие на дигитално общество показва, че дигиталните технологии променят съществено живота на гражданите по света и в Европа. Променя се поведението и на потребителите, и на останалите участници на пазара. Технологично тенденцията е към развитие на свят с многоканални пазари, при които разликата между онлайн и офлайн продажбите постепенно става нерелевантна.

Същевременно, сравнението и анализът между тенденциите на развитие между отделните държави-членки и особено с други региони на света частично опровергават хипотезата, че посоката на развитие на дигиталните пазари е еднаква за всички региони. В това отношение изследването установява, че конкретното развитие на дигиталните пазари зависи в голяма степен от общите икономически дадености и тенденции в съответната държава или регион, както и от наличието и ефективността на целенасочена политика за развитие на дигитална търговия и общество.

На практика, дигиталната търговия се насочва в това число на регионален и езиков принцип към най-големите и добре развити пазари, които предоставят най-добри и конкурентни условия. Ръстът и обемът на електронната търговия продължават да са значително по-големи на националните пазари на държавите-членки, отколкото в трансграничната търговия. Освен това данните за търговията показват, че предприятията имат сравнително по-равноправен достъп до вътрешния пазар на ЕС, отколкото потребителите от отделните държави-членки.

Анализът на основните елементи от досега провежданата и изпълнявана политика за развитие на дигиталния вътрешен пазар показва, че в резултат на изпълнението на първоначалните мерки от политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар, Европейският съюз отбелязва напредък във всички основни области на развитие на дигитална икономика и общество. Най-съществен е напредъкът по отношение на свързаността и човешкия капитал, докато същевременно се отчита необходимост за по-голям напредък по отношение използването на интернет и

особено по отношение интеграцията на дигиталните технологии от бизнеса.

Анализът на новоприеманите и залагани цели, задачи и действия показва, че политиката за развитие на вътрешния пазар залага на потенциалните ползи от дигитализацията за повишаване на гъвкавостта, ефективността и ресурсната продуктивност, повишаване на конкуренцията, икономии от мащаба и повече възможности и избор за потребителите. Основният риск пред тази цел е фактът, че за момента дигиталната търговия се осъществява повече в рамките на 28 отделни национални пазара, които са слабо свързани помежду си, отколкото в рамките на единен вътрешен пазар. В това отношение се залагат мерки и действия за премахване на идентифицираните съществени оставащи бариери и фактори, възпиращи свободното предлагане и търсене на стоки, услуги, труд и капитал.

В рамките на изследването се потвърждава работната хипотеза, че развитието на дигиталния вътрешен пазар има специфични цели и предизвикателства, произтичащи от институционалните, социално-икономическите, културните и историческите особености на европейския интеграционен проект. В частност анализът отчита, че особеностите на институционалната система на Европейския съюз създават специфични взаимоотношения между институциите и държавите-членки и произтичащи от тях предизвикателства към процеса на формулиране на политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар.

Този процес налага известна степен на консерватизъм, която е насочена към доразвиване на съществуващи правила и политики и много по-малко и рядко до съществени промени в принципите на регулиране и функциониране на вътрешния пазар и отделните му политики. Това е и институционална отличителна черта на политиката в сравнение с други водещи световни дигитални пазари (особено САЩ и Китай), които са базирани на еднонационални политически системи. Залаганите действия не носят характер на качествена промяна на модела на функциониране на вътрешния пазар – въпреки използваната терминология за дигитална революция, четвърта индустриална революция и качествена промяна на обществените отношения, в залаганите промени в модела на управление и функциониране на икономическите отношения, в регулаторния подход и политика за управление на дигиталния вътрешен пазар няма нищо революционно. Следва се традиционния подход на вътрешния пазар за постигане на ефективно функциониране на единния пазар с мерки за премахване на бариерите и пречките, особено в области като трансграничната търговия, доставките на пратки и блокирането на географски принцип. Фокусът на политиките е основно

върху търговията и частично върху достъпа до финансиране и дигиталните умения, основно на потребителите (и по-малко индустриалните аспекти). Новите стратегии, формулиращи политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар само частично засягат нови феномени като икономиката на сътрудничеството. Феномени, които обещаваат много възможности за допълнителна добавена стойност, нови възможности за потребителите, нови възможности за повишена ефективност чрез повишаване на конкуренцията. Но те създават и доста рискове и заплахи за съществуващите модели, в това число за съществуващите работни места, за възникване на монополи (с всички последващи негативни ефекти за пазарите и за потребителите), рискове за сигурността, в това число на личните данни и сигурността на пазарите. Тези рискове, и като цяло разрушителните въздействия на дигиталните технологии върху съществуващи икономически субекти и модели остават извън основния фокус на залаганите действия и секторни политики, които са насочени към позитивни ефекти като допълнителна добавена стойност, създавани работни места и повишени възможности за потребителите в резултат на мерки за подобряване функционирането на вътрешния пазар в дигитални условия. Този подход има своята логика, доколкото регулирането следва обществените отношения и в този смисъл, преди да е настъпила в своята цялост промяната в обществените отношения е трудно регулаторната политика да предскаже тепърва развиващите се отношения и бизнес модели. Направляването на промяната и на дигитализацията е труден в своята комплексност процес. Въпреки това липсата на ясна политическа стратегия къде би следвало да завърши за обществото процесът на дигитализация означава, че ще липсват системни действия за направляване на устойчивото развитие на дигиталното общество и пазари и за постигане на справедливост и лоялна конкуренция между различните канали и технологии за предлагане на стоки и услуги. В този смисъл изследването намира потвърждение на работната хипотеза, че където има несправяне с регулирането има и по-слабо развитие на вътрешния пазар. Основание за обвързване на липсата на политическа визия за съществени елементи от дигиталната промяна и постигането на по-слабо развитие са и данните за сектора на услугите в контекста на слабото прилагане на директивата за услугите, в резултат на което трансграничната търговия с услуги е в пъти по-слабо развита от сектора на стоките. Предвид сложността на институционалния механизъм и участието на 28 държави-членки евентуална съществената промяна в политиката би могла да се случи твърде бавно. Залагайки на услугите като сектор с неоползотворен потенциал, политиката не предлага промяна на

съществените елементи от регулаторния модел на функциониране на сектора на услугите. По отношение на услугите на икономиката на сътрудничеството също не се предлага ясен подход и визия за развитие. Липсата на ясно определена политика води както до несигурност, спъваща развитието на този ново-възникващ сектор, така и до неравнопоставеност и нелоялна конкуренция с вече съществуващи алтернативни услуги. Липсата на действие на ниво ЕС в това отношение няма характер на целенасочено решение за оставяне на въпроса за автономно решаване от пазара. Стъпвайки върху разбирането, че адресирането на пазарните проблеми чрез регулиране на ниво ЕС е обосновано решение само ако пазарните неуспехи не могат да бъдат адресирани ефективно с алтернативни средства (Ваубел, 1994) изследването все пак отчита, че размерът и скоростта на промяна, както и увеличаващото се икономическо значение на феномена, както и създаваните рискове, в това число за чувствителност за широки кръгове от гражданите на Европейския съюз дават основание да се заключи, че именно хармонизирането на регулаторната рамка за развитие могат да създадат равни условия за конкуренцията и да защитят правата на потребителите и на работниците и служителите. Още повече, че липсата на политика на ниво ЕС може да доведе и до задълбочаване на разликите между отделните държави-членки на вътрешния пазар чрез провеждане на разнопосочни национални политики и подходи. На тази основа изследването установява, че има съществени основания да се очаква в обозримо бъдеще развитие на политиката в посока създаване на рамка на европейско ниво, доколкото новите форми на аутсорсинг на труд и услуги посредством използването на интернет и мобилни платформи биха изисквали наличието на ясни правила от определен етап на своето развитие насетне.

При идентифициране на рисковете и предизвикателствата пред политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар, изследването отбелязва, че подходът за разглеждане само на позитивните страни и евентуалните ползи от дигитализацията на вътрешния пазар и на икономиката създава един много съществен риск като цяло и отличава настоящата политика за развитие на единния пазар, от политиката за неговото създаване, формулирана през втората половина на 80-те години на XX век. В това отношение се потвърждава работната хипотеза, че възлагането на очаквания към политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар, сравними по своята величина с програмата за изграждане на единния пазар без да се отчете променената международна, икономическа и най-вече институционална среда в рамките на самия Европейски съюз създава рискове пред общата ефективност на политическия процес.

В това отношение се отбелязва, че липсата на признаване за наличие на проблем или заплаха лишава съюза от способността чрез своите институции да формулира съпътстващи политики, които да балансират ползите от развитието на дигиталния вътрешен пазар – по аналогия с Кохезионна политика, създадена да компенсира икономическото развитие основно на икономиките, разположени по периферията на вътрешния пазар. Неравномерното развитие на вътрешния пазар само по себе си изисква балансиращи политики, но дигитализацията, която има характер на индустриална революция носи съществени, понякога разрушителни последици и не може да се очаква, че всички ще бъдат печеливши от развитието на дигиталния вътрешен пазар – дори като потребители да може всички граждани на ЕС да се възползват от новите технологии в икономически план неминуемо ще има губещи, като съществуват оценки, че между 45% и 60% от работните места в съюза по някакъв начин са заплашени от дигитализация и автоматизация. В този смисъл освен на териториален принцип на настоящия етап от развитие на вътрешния пазар разделението на печеливши и губещи от пазарната интеграция ще бъде и на секторен принцип. Началото на процеса е видимо с най-засегнати сектори от новите бизнес модели, в това число на икономиката на сътрудничеството – типичен пример са таксиметровите и хотелските услуги. Тази липса на идентифициране на проблем и на липса на опит за предоставяне на отговор създава съществен риск пред политиката за постигане на устойчивост на резултатите и за запазване на конкурентоспособност.

При разглеждане на централния въпрос дали политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар ще реализира потенциала си като решаващ фактор за конкурентоспособността на ЕС в световен мащаб, изследването установява, че отговорът на този въпрос не е еднозначен. От една страна, комплексът от мерки, които се залагат може да допринесе за премахване на съществени оставащи пречки и ограничения в рамките на вътрешния пазар в условията на дигитални технологии. Като цяло действията са конкретни и изпълними и могат да създадат значима добавена стойност чрез повишаване на конкуренцията, икономии от мащаба, по-добър избор и укрепено доверие на потребителите, подобряване на достъпа до пазари, финансиране, продукти и съдържание. В този смисъл политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар вече допринася и ще продължи да допринася за конкурентоспособността на Европейския съюз. Дали обаче приносят ще бъде достатъчен за постигане на поставяните цели да гарантира запазването на водещата позиция на Европа в световен мащаб в областта на дигиталната икономика, зависи от

способността за развитие на политиката в две направления. От една страна е способността за справяне с оставащите предизвикателства и проблеми са тези с висока степен на сложност и трудност за решаване, особено в контекста на разширен съюз с 28 вместо 12 държави-членки и значително усложнена институционална структура. От друга страна е и способността за формулиране на политики в отговор на фундаментални въпроси, поставяни от дигитализацията за цялостна промяна на вътрешния пазар и на икономическите отношения.

IV. Справка за научните приноси

- Теоретико-методологическо доказателство за ролята на реформите и публичните политики при развитие на пазарна интеграция и насърчаване на икономическия растеж и развитие със засилени иновации и въвеждане на дигитални технологични решения. Обосноваване на необходимостта и важността от успешното провеждане на цялостната политика за развитие на дигиталния вътрешен пазар.
- Сравнителен анализ на характеристиките на функциониране на вътрешния пазар и на дигиталната търговия в ЕС, при сравнение и с други развити и развиващи се дигитални икономики.
- Анализ на развитието на дигиталния пазар в България и обосноваване на връзка между напредъка на дигиталните технологии и успешното включване във вътрешния пазар на ЕС.
- Идентифициране на съществуващи фактори и пречки, възпиращи развитието на вътрешния пазар на ЕС в дигитално измерение, в това число пазарна концентрация, изкуствено фрагментиране на пазара чрез технологични решения, както и изоставането на единни след-продажни услуги.
- Обобщение на основните елементи на Програмата в областта на цифровите технологии за Европа, идентифициране на основните постигнати резултати, както и на областите, където е необходимо допълнително развитие и подобряване на прилагането на политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар.
- Задълбочен критичен преглед на Стратегията за цифров единен пазар с анализ и идентифициране на основните цели, рискове и предизвикателства пред отделните шестнадесет действия, заложиени по Стратегията. Обосноваване на връзка на целите и мерките с други стратегии и политики на ниво Европейски съюз, така и на национално ниво, в това число политиката за подобряване на достъпа до инвестиционни капитали, политиката за изграждане на Съюз на капиталовите пазари, европейската и национални политики за дигитализация на индустрията, политиката за развитие на дигитални умения, външно-търговката политика на ЕС и др.
- Анализ на Стратегията за осъвременяване на единния пазар, идентифициране на основните цели, рискове и предизвикателства пред отделните двадесет и две

действия, заложен по стратегията. Сравнителен анализ спрямо Стратегията за цифров единен пазар и прогнозиране на бъдещи области на развитие на политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар.

- Емпирично проучване на практически процедури за развитие на регулаторната рамка в областта на вътрешния и дигиталния вътрешен пазар с цел установяване на актуални политическите и институционални фактори, оказващи влияние върху приемането на ключови мерки, като част от политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар. Идентифициране на институционални модели на поведение в процеса на подготовка и формулиране на приеманите на ниво ЕС политики, като и на системни политически предизвикателства и рискове пред отделните приемани актове на политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар.
- Оригинален анализ на ново-формулирани политики, в това число техните политически цели и основните рискове и предизвикателства пред изпълнението на актуалните политики при отчитане на продължаващата динамика на развитие на отделните елементи и на политиката като цяло.
- Систематичен анализ постигнатите резултати от политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар на базата на цялостен преглед и оценка на вече проведените елементи и действия и постиганите резултати при прилагането им.
- Анализ и прогнозиране на основните предстоящи предизвикателства и възможни посоки на развитие на политиката за развитие на дигиталния вътрешен пазар на база на изследваните процеси и явления и при съпоставяне с процесите, потичащи и в референтни трети страни и региони.

V. Списък на научните публикации

- Публикация на научна статия на тема: „Политики за гарантиране правата на гражданите в рамките на вътрешния пазар“, сборник "Европа за гражданите и гражданите за Европа", София, 2013 г.
- Публикация на научна статия на тема: „Колко добре функционира в действителност единният дигитален пазар на ЕС?“, Сборник от доклади „Европейският съюз – икономика и/или политика“, София, 2014 г., с. 175-183
- Томов, К. и други, “Ръководство за участие в работата на институциите на Европейския съюз”. ИПАЕИ, София, 2007 г.
- Tomov, K. and Simeonov, K. (2005), “Integration of the Western Balkans in the Internal Market”, Regional Research Paper under the Specific Grant Agreement Relex I-2 190202 REG 4-14, European Institute Foundation, Sofia, p. 1-57.
- Томов, К. и Симеонов, К., “Хармонизиране на българското законодателство с правото на ЕС в контекста на изграждането на необходимия административен капацитет”, списание “Публична администрация”, брой 2/2003, стр. 21-25.

Участие на научни форуми и специализирани конференции:

- Участие в научна конференция за млади лидери в югоизточна Европа, организирана от Харвардския университет през 2012 г., в Истанбул
- Участие в научна конференция на тема: „Вътрешният пазар и бъдещата рамка за електронни комуникации“, организирана през 2014 г. в Брюксел
- Участие в конференции „Среща на високо равнище за потребителите - Европейските потребители в дигиталната епоха“, организирани последователно през 2014 и 2015 г. в Брюксел
- Участие в научна конференция на тема: „Европа за гражданите и гражданите за Европа“, организирана през 2013 г. в София
- Участие в докторантски семинар на тема „Институционална система на ЕС. Връзка на ЕП с останалите институции на ЕС“, организиран през 2012 г. в София

